

Re: Становище ЛГБТК в Україні у 2022 році

Правозахисний ЛГБТ Центр "Наш світ"

Веб-сайт: <https://gay.org.ua/>

Поштова адреса: а/с 173, м. Київ, 02100

Контактна особа: Андрій Маймулахін, координатор

E-mail: coordinator@gay.org.ua

З початку 2022 року в українському законодавстві, що стосується захисту прав та інтересів ЛГБТК людей, не відбулося суттєвих змін. Судячи з досвіду попередніх років і очевидних політичних тенденцій, гомо/трансфобні законопроекти не мають шансів на ухвалення українським парламентом, а ухвалення пропозицій на захист прав ЛГБТК залежить від їх активного лобювання з боку уряду та, насамперед, Офісу Президента України.

Український уряд включив ЛГБТК компоненти Плану дій у сфері прав людини до проекту Плану відновлення України, який має бути ухвалений найближчим часом, підтвердивши свої наміри їх реалізації. Серед них найбільш важливим для української ЛГБТК спільноти, як і найбільш важким для реалізації, є ухвалення закону про реєстровані цивільні партнерства, доступні для одностатевих пар, які би надали їм основні подружні права та обов'язки. Це питання стало особливо наочним і нагальним на тлі війни та масової мобілізації громадян до лав Збройних сил України. ЛГБТК українці повною мірою беруть участь в опорі російській агресії, але позбавлені фундаментального права людини на повагу та захист свого сімейного життя.

Українські політики та суспільство почали дискутувати на тему можливого запровадження одностатевих шлюбів або реєстрованого цивільного партнерства, тоді як досі впливові українські церкви, засудивши в цілому людоненависницьку ідеологію «Русского міра», продовжують повністю її поділяти в тому, що стосується прав ЛГБТК людей, та протестують проти будь-яких кроків, спрямованих на їх захист. Ратифікація Стамбульської конвенції продемонструвала, однак, що президент і уряд здатні подолати лобістські зусилля церков і домогтися від парламенту ухвалення таких законів, якщо це аргументується потребами європейської інтеграції України.

Нові соціологічні дослідження демонструють, що за останні роки українське суспільство радикально поліпшило своє ставлення до ЛГБТК людей, і тепер супротивники рівності їхніх прав складають у ньому вже меншість.

З початку повномасштабного російського вторгнення ЛГБТК спільнота, загалом, відчуває ті самі проблеми, що й решта українського суспільства, хоча існують і певні ускладнення, специфічні саме для ЛГБТК людей. Зокрема, новою проблемою, пов'язаною з воєнним станом, стали неодноразові випадки некоректного та дискримінаційного поводження з боку представників поліції, ЗСУ та Територіальної оборони при перевірці документів і особистих речей ЛГБТК осіб на блок-постах і в інших місцях, які часто супроводжувалися насильством до ЛГБТК людей та іншими порушеннями їхніх прав.

1. Узагальнена суспільно-політична ситуація

Законодавство

З початку 2022 року в українському законодавстві, що стосується захисту прав та інтересів ЛГБТК людей, не відбулося суттєвих змін. Водночас, ратифікація Стамбульської конвенції продемонструвала послідовність застосування у ньому принципу заборони дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ) та узгодження законодавчих реформ із сучасними стандартами захисту прав людини.

Після початку повномасштабного вторгнення російської армії в Україну Верховна Рада відклала розгляд внесених у попередні роки законопроектів, що пропонують як захист, так і обмеження прав ЛГБТК. Судячи з досвіду попередніх років і очевидних політичних тенденцій, гомо/трансфобні законопроекти не мають шансів на ухвалення українським парламентом, а ухвалення пропозицій на захист прав ЛГБТК залежить від їх активного лобювання з боку уряду та, насамперед, Офісу Президента України.

Розроблений Кабінетом Міністрів проєкт Плану відновлення України включив основні ЛГБТК компоненти чинного Плану дій у сфері прав людини, а саме, внесення змін до Кримінального кодексу України щодо криміналізації злочинів ненависті та розпалювання ворожнечі за низкою ознак, включаючи СОГІ (термін виконання — червень 2023 р.), та розробку і ухвалення закону про реєстроване цивільне партнерство, доступне для одностатевих пар (термін виконання — грудень 2023 р.). Проєкт цього Плану також включає «Внесення змін до законодавства України для запровадження прямої заборони дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та ґендерної ідентичності» (термін виконання — грудень 2022 р.).

Петиція про запровадження одностатевих шлюбів, яка отримала достатню підтримку для її розгляду президентом України, викликала суспільну дискусію щодо сутності статті 51 Конституції України. Громадськість, політики та правники висловлювали протилежні думки щодо того, чи є визначенням шлюбу її положення про те, що «Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка», і чи таке формулювання забороняє легалізацію одностатевих шлюбів в Україні. Більшість схилилися до того, що забороняє. Однак, єдина фахівчиня з конституційного права, яка взяла участь в обговоренні — представниця Верховної Ради у Конституційному Суді, народна депутатка та доктор юридичних наук Ольга Совгіря — заявила, що таке тлумачення з її точки зору є дуже сумнівним, і вона не бачить в ідеї легалізації одностатевих шлюбів жодної суперечності Конституції України. Незабаром після цього Ольга Совгіря склала присягу судді Конституційного Суду України, полишивши свої посади народної депутатки та представниці Верховної Ради в Конституційному Суді. Слід зауважити, що право на офіційне тлумачення Конституції України, обов'язкове до застосування, має тільки Конституційний Суд України, який досі це положення Конституції не тлумачив.

30 серпня Верховна Рада ухвалила в першому читанні доопрацьований проєкт Закону «Про медіа», який планується остаточно ухвалити на осінній сесії парламенту. Оновлений законопроект зберіг узгоджену з законодавством Європейського Союзу заборону на заклики до дискримінації та утисків за ознаками СОГІ, а також вносить відповідне положення до Виборчого кодексу України та закону «Про всеукраїнський референдум».

Органи державної влади та місцевого самоврядування

Як і в попередні роки, питання дискримінації та насильства за ознаками СОГІ були відображені у щорічній доповіді Уповноваженого ВРУ з прав людини за 2021 рік, презентованій у квітні 2022 року. Омбудсменка Людмила Денісова вкотре звернула увагу на те, що СОГІ досі не внесені до переліку захищених ознак у законі «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та у Кримінальному кодексі, «у зв'язку з чим представники ЛГБТК спільноти залишаються однією із найбільш незахищених категорій громадян». У доповіді також зазначено, що, крім захисту від дискримінації, насильства та розпалювання ворожнечі, представники ЛГБТК спільноти зверталися у 2021 році до Уповноваженого зі скаргами на порушення їхніх «майнових та немайнових прав через неможливість укладення угоди цивільного партнерства». Для виправлення ситуації, омбудсменка рекомендувала українському урядові виконати пункти Плану дій у сфері прав людини щодо криміналізації злочинів ненависті та запровадження реєстрованого цивільного партнерства.

31 травня 2022 року Верховна Рада звільнила Людмилу Денісову з посади свого Уповноваженого з прав людини, а 1 липня призначила новим омбудсменом Дмитра Лубінця, який на той час був народним депутатом України та головою Комітету ВРУ з прав людини. Новопризначений омбудсмен почав свою діяльність із докорінного реформування Секретаріату Уповноваженого та зустрічі з представниками громадянського суспільства, яких він закликав до співробітництва та

запросив на роботу до свого Секретаріату. На зустріч були запрошені й представники ЛГБТК та ВІЛ-сервісних організацій, яким новий омбудсмен пообіцяв приділяти належну увагу питанням захисту прав та інтересів української ЛГБТК спільноти.

Початок нового російського вторгнення та, відповідно, масової мобілізації до лав української армії та інших військових структур привернули увагу до проблеми захисту прав одностатевих сімейних партнерів під час війни. З червня 2022 року на сайті президента України з'явилася петиція щодо легалізації одностатевих шлюбів, яка несподівано швидко набрала 25 тисяч підписів, потрібних для її розгляду президентом. Це була не перша петиція подібного роду, але навіть найбільш успішна з усіх попередніх (від 2015 року) була підтримана лише 456 особами.

2 серпня президент Зеленський надав на неї відповідь, в якій було зауважено, що «За Конституцією України шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка (стаття 51). В умовах воєнного або надзвичайного стану Конституція України не може бути змінена (стаття 157 Конституції України)», що непрямо натякає на уявну конституційну заборону легалізації одностатевих шлюбів в Україні (детальніше про це питання див. останній параграф попереднього розділу цього звіту). Водночас, президент згадав про плани уряду щодо запровадження в Україні цивільного реєстрованого партнерства, доступного для одностатевих пар, і звернувся до прем'єр-міністра «з проханням розглянути порушене в електронній петиції питання та поінформувати про відповідні результати». Як вже було згадано, український уряд, представлений Міністерством юстиції, включив цей та інші ЛГБТК компоненти Плану дій у сфері прав людини до проекту Плану відновлення України, що має бути ухвалений найближчим часом.

Традиційно, з усіх урядових відомств, найбільшу увагу ЛГБТК питанням приділяє Міністерство закордонних справ — вочевидь, заради формування міжнародного іміджу України як сучасної ліберально-демократичної держави. Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба у своїй статті для німецького видання *Der Spiegel* згадав про послідовну російську політику з поширення ненависті та переслідувань, зокрема, стосовно ЛГБТК людей. З початку нового етапу російського вторгнення, на офіційній англомовній Інстаграм-сторінці України [ukraine.ua](https://www.instagram.com/ukraine.ua), яка належить МЗС, з'явилося кілька публікацій про участь ЛГБТК людей в опорі російській агресії, а офіційний представник нашої держави вперше взяв участь в ЛГБТК прайд-марші (6 серпня посол України в Швеції Андрій Плахотнюк на Стокгольм прайді). Наскільки нам відомо, у МЗС України навіть планують запросити на роботу раніше відомого українського ЛГБТК активіста саме з метою посилення цього напрямку своєї діяльності.

Після початку нової активної фази війни з Росією ультраконсервативні громадські рухи різко знизили свою активність, а місцеві ради повністю припинили ухвалення підготованих ними гомофобних та антиґендерних звернень до центральної влади.

Політика

Серед провідних політичних сил України найбільш активно та послідовно захисницею рівних прав для ЛГБТК є народна депутатка від партії «Голос» Інна Совсун. У 2022 році вона неодноразово висловлювала свою підтримку законопроектів на захист прав ЛГБТК, зокрема, щодо запровадження в Україні реєстрованого цивільного партнерства.

Після того, як петиція до президента України щодо легалізації одностатевих шлюбів зібрала потрібні голоси для її розгляду, серед депутатів ВРУ розгорілася дискусія щодо можливості їх легалізації в Україні, а фактично, щодо необхідності захисту прав одностатевих сімейних пар. Вона продемонструвала, що політичні партії, представлені у Верховній Раді, не мають визначеної позиції та політики стосовно ЛГБТК питань. Народні депутати з правлячої партії «Слуга народу» демонстрували протилежні погляди на це питання: тоді як Ольга Совгіря, Дмитро Гурін і Олександр Мережко заявили про принципову можливість запровадження одностатевих шлюбів, з категоричним принциповим запереченням такого кроку виступив їх колега по фракції Ігор Фріс. Більшість народних депутатів, втім, ніяк не відреагувала на цю подію.

Дуже примітним та знаковим рішенням Верховної Ради стало голосування за ратифікацію Стамбульської конвенції, проти чого вкрай різко та непримиренно виступали провідні церкви України та ультраконсервативні громадські та політичні діячі. Вочевидь, це голосування стало успішним тільки завдяки неpubлічній наполегливій роботі з депутатами з боку Офісу Президента України, оскільки раніше представники українського уряду та парламенту заявляли про брак голосів у Верховній Раді для ухвалення такого рішення. З усіх фракцій та політичних груп Верховної Ради лише фракція «Батьківщини» не надала жодного голосу на підтримку ратифікації — втім, ніхто з партії Юлії Тимошенко не голосував і проти; її депутати або утримались, або не взяли участь у голосуванні. Консервативна, але проєвропейська, фракція «Європейська Солідарність» на чолі з її лідером, колишнім президентом України Петром Порошенком, майже одностайно підтримала ратифікацію. Потреба в ратифікації конвенції з боку її прихильників пояснювалася необхідністю продемонструвати, що Україна поділяє сучасні європейські цінності та стандарти у сфері прав людини напередодні ухвалення рішення про надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС.

Ратифікація Стамбульської конвенції продемонструвала, що аргументи на користь європейської інтеграції України переважають загалом консервативні настрої серед членів українського парламенту та здатні подолати лобістські зусилля вкрай гомофобних і досі суспільно впливових українських церков. Очевидно, що наполеглива позиція керівних органів Євросоюзу та/або урядів його впливових держав-членів щодо найважливіших рішень у сфері захисту прав ЛГБТК примушує українську владу до потрібних кроків у цьому напрямку.

За оцінкою Центру «Наш світ», найважливішим питанням у цій сфері є ухвалення закону про реєстровані цивільні партнерства, доступні для одностатевих пар, який надасть їм основні подружні права та обов'язки. Триваюча війна з Росією привертає увагу суспільства та мас-медіа до проблем одностатевих сімейних партнерів, які мають і виконують свій обов'язок із захисту Батьківщини, але позбавлені абсолютно всіх прав, які мають законні подружжя і навіть незареєстровані різностатеві партнери. Після ратифікації Стамбульської конвенції, яка була справжнім жупелом для українських ультраконсервативних церков і політиків, завдання для українського президента та уряду надати їм законний статус та пов'язані з цим права і можливості вже не здається нереалістичним.

Юлія Тимошенко, партія якої не підтримала ратифікацію Стамбульської конвенції, після цього створила на сайті президента України петицію з вимогою денонсувати цю міжнародну угоду. Вочевидь, ця мало популярна в Україні політичність тепер намагатиметься позиціонувати себе та свою політичну силу як головних захисників т.зв. традиційних цінностей, які просуваються українськими церквами та ультраконсервативними політиками. Однак, практика демонструє, що навряд чи це допоможе їй завоювати суспільну популярність і масову підтримку. Характерно, що «найбільше в історії українського парламентаризму» міжфракційне об'єднання «Цінності. Гідність. Родина», створене кілька років тому для захисту «традиційних сімейних цінностей», виявилось абсолютно безсилим як при ратифікації Стамбульської конвенції, так і при розгляді гомофобних законопроектів, що активно лобіювалися українськими церквами. Депутати Верховної Ради охоче записувалися до цього об'єднання, але ігнорували позицію його лідерів у законодавчому процесі. З партії «Слуга народу» проти ратифікації Стамбульської конвенції проголосував лише Святослав Юраш — співзасновник, співголова та найбільш активний член цієї групи.

Свою послідовно та непримиренно гомо/трансфобну позицію, навіть в умовах війни проти Росії, влада якої цілком поділяє таке ставлення, продовжували демонструвати ультраправі українські політики. Зокрема, мер Івано-Франківська Руслан Марцинків, член партії «Свобода», вкотре підтвердив своє переконання в тому, що «гей не може бути патріотом України», попри загальновідомі факти про участь відкритих ЛГБТК у захисті України від російської агресії. Також, у липні 2022 року на офіційному сайті широковідомої, але маргіальної та не впливової, ультраправої партії «Правий сектор» з'явилася стаття з аналогічними твердженнями.

Церкви та релігійні організації

Що стосується ЛГБТК питань, то у 2022 році головною подією для провідних українських церков, об'єднаних у Всеукраїнській Раді Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО), стало несподівано швидке та успішне голосування Верховної Ради за ратифікацію Стамбульської конвенції. З початку цього року, за винятком питань, пов'язаних з російським вторгненням в Україну, саме це було головною темою їх публічних заяв і неопублічного лобювання на зустрічах із представниками української влади.

Українські церкви продовжують займати абсолютно безкомпромісну позицію проти того, що вони іменують «просуненням гендерної ідеології» та «пропагандою гомосексуалізму» — тобто, запровадження в Україні сучасних стандартів у сфері гендерної рівності та захисту прав ЛГБТК людей. Після провалу їхніх зусиль проти ратифікації Стамбульської конвенції, вони, наразі безуспішно, намагаються організувати громадську кампанію за її денонсацію. Головною озвученою причиною їх незадоволення діями влади є нібито відсутність обіцяної дискусії з гендерних питань — проте, вони постійно та неодноразово зустрічалися з представниками уряду, Офісу Президента та народними депутатами з цього приводу, вели публічну агітацію проти ратифікації Стамбульської конвенції, водночас прямо відмовляючись від дискусії та взагалі будь-якого спілкування з представниками ЛГБТК спільноти.

Велике занепокоєння у керівництва українських церков і консервативних релігійних активістів викликають процеси лібералізації серед їхніх західних одновірців. Донедавна це, здебільшого, стосувалося тільки католицької церкви, однак у цьому році стало очевидно, що ці процеси почалися і в світовому православ'ї, а єдності в цих питаннях немає вже й серед українських християн. Керівництво українських церков не знає, як реагувати на ці виклики сучасності, та воліє їх просто ігнорувати та уникати дискусії на такі теми.

Після початку нового етапу російського вторгнення в Україну ВРЦіРО виступила з заявою «щодо фактів геноциду Українського народу, вчиненого російськими військами у Київській області», в якій закликала всі держави світу «засудити ідеологію «Русского міра» як таку, що виправдовує геноцид народів та знищення цілих держав» — водночас, подальші заяви ВРЦіРО та представників окремих церков, що входять до її складу, ясно демонструють, що вони й досі вповні поділяють ту частину ідеології «Русского міра», що стосується гендерних та ЛГБТК питань.

Широкє суспільство та мас-медіа

Соціологічне опитування, проведене у травні 2022 року Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) на замовлення Центру «Наш світ», продемонструвало радикальне поліпшення ставлення українського суспільства до ЛГБТК людей, яке відбулося за останні роки. Порівняно з результатами попереднього аналогічного опитування у 2016 році, кількість дружніх до ЛГБТК відповідей виросла у два-п'ять разів. Зокрема, у півтора рази скоротилася кількість тих, хто взагалі негативно ставиться до ЛГБТК (з 60,4% до 38,2%), вчетверо зросла кількість тих, хто ставиться до ЛГБТК позитивно (з 3,3% до 12,8%), і у півтора рази — тих, хто ставиться до них байдуже (з 30,7% до 44,8%). З 2016 року вдвічі зросла частка тих, хто декларативно підтримує їх повне рівноправ'я (з 33,4% до 63,7%), і майже вдвічі зменшилася частка тих, хто вважає, що права ЛГБТК людей мають бути певним чином обмежені (з 45,2% до 25,9%). Так само, вдвічі зменшилася кількість тих, хто вагався з відповіддю: з 21,3% до 10,4%. У п'ять разів виросла підтримка запровадження реєстрованого цивільного партнерства для одностатевих пар — з 4,8% до 23,6%, і в півтора рази збільшилася кількість тих, кому це питання байдуже — з 18% до 27,1%. Таким чином, проти одностатевих партнерств вже виступає менше половини українців, а саме 41,9%, тоді як у 2016 році таких було 69%.

Через війну це дослідження було проведене в іншому форматі, ніж попереднє — шляхом телефонного опитування, а не безпосереднього спілкування. Зважаючи на це, а також на умови війни, в яких проводилося опитування, соціологи збільшили можливу статистичну похибку, однак дійшли висновку, що «отримані результати все одно зберігають високу репрезентативність та дозволяють досить надійно аналізувати суспільні настрої населення».

Безпосередньо перед поновленням активної фази російського вторгнення в Україну було завершено інше опитування, проведене Центром соціальних експертиз Інституту соціології НАН України. Його результати виявилися кількісно іншими, але якісно підтверджують висновки опитування КМІС про суттєве поліпшення ставлення українського суспільства до своїх ЛГБТК співгромадян. Зокрема, згідно отриманих даних, 53% підтримали заборону дискримінації та розпалювання ворожнечі за ознаками СОГІ; 46% були згодні, що ЛГБТК повинні користуватися такими ж правами, як інші громадяни (41% був проти цього); 27% безумовно підтримали право одностатевих пар на державну реєстрацію своїх сімейних стосунків, і 26% підтримали таке право з певними винятками.

Саме легалізація одностатевих сімейних стосунків у формі звичайних шлюбів або реєстрованих партнерств, а також участь ЛГБТК людей у захисті України від російської агресії, були темами, які викликали найбільшу увагу ЗМІ та користувачів соціальних мереж в інтернеті. За винятком нечисленної ультраконсервативної та ультраправої аудиторії, публікації та коментарі на цю тематику були переважно коректними та дружніми до ЛГБТК. Варто відзначити практично одностатеву та активну підтримку запровадження одностатевих шлюбів або партнерств з боку журналістської спільноти. Наприклад, відома та популярна одеська журналістка, блогерка та громадська активістка Зоя Казанжи заявила 4 липня з цього приводу на своїй Фейсбук-сторінці: «Я не знаю, коли це буде на часі. Але я робитиму все, щоб це стало на часі». За кілька днів після цього петиція щодо легалізації одностатевих шлюбів в Україні набрала 25 тисяч голосів, потрібних для її розгляду президентом України.

Релігійні та ультраправі вебсайти у 2022 році неодноразово перепубліковували відверто маніпулятивні гомо/трансфобні матеріали з вебсайту громадського руху «Всі разом!» під керівництвом журналіста і релігійного активіста Руслана Кухарчука, який став основним рупором гомофобного руху в Україні. Наприклад, один з матеріалів був озаглавлений «Провокація: війська ЗСУ висловилися проти «гей-параду» українців у Варшаві» — однак, насправді у ньому йшлося про вельми специфічний армійський підрозділ «Карпатська Січ», який був сформований однойменною ультраправою гомофобною організацією. ЛГБТК, які просто зараз служать у звичайних підрозділах Збройних сил України, одностатєво відзначають загалом коректне, поважне та дружнє ставлення до них з боку командування та товаришів по військовій службі.

Гучний скандал в мас-медіа та інтернеті викликали гомофобні заяви з боку співачки Ірини Федишин, яка була членом українського журі на Євробаченні 2022. Більша частина аудиторії, а також колеги Федишин по поп-індустрії, поставилися до її заяв з іронією та засудженням. Українська поп-група Kalush Orchestra, які перемогли на цьогорічному конкурсі Євробачення, після цього виступили в культурній програмі Стокгольм-прайду.

ЛГБТК спільнота

Головною подією 2022 року для української ЛГБТК спільноти, як і для всього українського народу, стало повномасштабне вторгнення російської армії. Реакція на цю подію з боку ЛГБТК спільноти теж не відрізнялася від загальнонаціональної, за винятком її додаткової мотивації до спротиву російській агресії: українські ЛГБТК чітко усвідомлюють, що під російською владою неможливе їхнє існування ні як українок/ців, ні як відкритих ЛГБТК осіб. Вітчизняна ЛГБТК спільнота, загалом, відчуває ті самі проблеми, що й решта українського суспільства, хоча існують і певні ускладнення, специфічні саме для ЛГБТК людей.

Загальними проблемами є втрата роботи, житла, майна, засобів до існування, погрози здоров'ю та життю стосовно себе та близьких людей, психологічні проблеми, пов'язані з війною та її наслідками. Також, навіть війна з головним провайдером гомофобії світі не поклала край проявам дискримінації та насильства проти ЛГБТК в українському суспільстві, хоч і суттєво знизила їхню задокументовану кількість — про це докладніше розповідається у наступному розділі цього звіту. Новою проблемою, пов'язаною з воєнним станом, стали неодноразові випадки некоректного та дискримінаційного поводження з боку представників поліції, ЗСУ та Територіальної оборони при

перевірці документів і особистих речей ЛГБТК осіб на блок-постах і в інших місцях, які часто супроводжувалися насильством до ЛГБТК людей та іншими порушеннями їхніх прав.

Практично весь український ЛГБТК рух із перших днів поновлення російської агресії продемонстрував патріотичне та відповідальне ставлення до захисту України та відразу підключився до волонтерської діяльності. Головними питаннями діяльності українських ЛГБТК організацій стали збирання матеріалів і коштів для допомоги ЛГБТК та іншим біженцям, поширення серед них інформації про можливості отримати допомогу за кордоном, допомога українському війську та Територіальній обороні, служба у військових і воєнізованих структурах, боротьба з російською дезінформацією. Кілька ЛГБТК організацій створили тимчасові шелтери для ЛГБТК біженців у центральній та західній частині України, а також у сусідніх країнах. Найбільші проблеми українського ЛГБТК руху у цей час виникають через те, що члени ЛГБТК організацій часто самі стають біженцями або постраждалими від військових дій, деякі організації були вимушені перенести свою діяльність до інших міст. Їхні члени, які залишилися на окупованій росіянами території, наражаються на підвищену небезпеку з боку окупантів як громадські та ЛГБТК активісти, відомі своєю патріотичною проукраїнською позицією.

Гомосексуальність в Україні не вважається підставою для заборони або звільнення від військової служби, і багато геїв, лесбійок і бісексуальних осіб були мобілізовані або добровільно пішли на службу до Збройних сил України, Національної гвардії та сил Територіальної оборони. Нам не відомі випадки гомофобного поводження з ЛГБТК військовими з боку товаришів по службі та командування з початку нового етапу російської агресії, хоча до цього вони траплялися.

Діагнози транссексуалізму і гендерної дисфорії (F64.0 і F64.8 згідно Міжнародної класифікації хворіб 10 редакції) наразі означають повну непридатність людини до військової служби у випадку, якщо вони «різко виражені, із схильністю до повторних тривалих декомпенсацій або патологічних реакцій» або непридатність у мирний час і обмежену придатність у військовий час, якщо вони «помірно виражені з нестійкою компенсацією або компенсовані». На практиці «різкість вираження» та «компенсацію» цих станів визначає спеціалізована лікарська комісія — наприклад, при обласній психіатричній лікарні. Таким чином, трансгендерні особи в Україні не можуть бути призвані на службу в Збройних Силах та повинні бути взагалі зняті з військового обліку у випадку явно вираженої транссексуальності, якщо таким буде рішення медичної комісії при військкоматі, яке ґрунтується на висновку спеціалізованої лікарської комісії.

Це, зокрема, дозволяє трансгендерним жінкам виїхати за кордон, навіть, якщо по документам вони досі числяться як чоловіки (згідно *Правил перетинання державного кордону громадянами України*, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 № 57, наразі громадянам України чоловічої статі віком від 16 до 60 років виїзд за кордон обмежено). Отримати відповідний діагноз у теперішніх умовах в Україні непросто, але цілком можливо — відповідні лікарські комісії діють принаймні в обласних центрах, і медичні комісії при військкоматах посилають до них на експертизу призовників у випадку підозри на транссексуальність.

Без наявності відповідного висновку медичної комісії, трансгендерні жінки, в документах яких вказана чоловіча стать, підлягають призову на військову службу і мають обмеження на виїзд за кордон згідно загальних правил для чоловіків. Нам відомо про випадки порушення цих правил з боку трансгендерних осіб, які незаконно виїжджають за кордон; водночас, нам так само відомо про випадки порушення трансгендерними особами заборони на військову службу. Якщо така особа вже поміняла свої документи на бажану стать, і виглядає у цій гендерній ролі переконливо, то вона може поступити на службу як звичайна жінка або чоловік. Альтернативою може бути служба в лавах Територіальної оборони, де немає формальних обмежень для трансгендерних осіб, і ми знаємо про такі випадки.

Специфічні проблеми трансгендерних осіб у процесі гендерного переходу полягають у відсутності потрібних медичних препаратів або непомірно високих цінах на них. Ці проблеми лише частково вирішуються за допомогою ЛГБТК та благодійних організацій і волонтерів.

Відразу після поновлення російської агресії про свою солідарність з українською ЛГБТК спільнотою заявили закордонні та міжнародні ЛГБТК організації, які створили та задіяли різноманітні програми допомоги для українських ЛГБТК біженців і спільноти. Вірним союзником ЛГБТК спільноти та всього народу України став міжнародний прайд-рух, і практично на всіх провідних прайд-маршах 2022 року в країнах західного світу були присутні українські учасники, прапори та лозунги солідарності з Україною.

Війна наочно продемонструвала нагальну потребу одностатевих сімейних партнерів у законодавчому захисті їхніх прав. Невідкладна легалізація, в тій чи іншій формі, одностатевих сімейних союзів стала провідною вимогою та напрямком адвокаційної роботи українського ЛГБТК руху та його союзників.

2. Насильство, дискримінація та інші порушення прав ЛГБТК¹

З початку 2022 року моніторинговою мережею Центру "Наш світ" було задокументовано 64 випадки дій на ґрунті гомофобії та трансфобії, дискримінації та інших порушень прав за ознаками СОГІ, як в Україні (62), так і за кордоном — стосовно українських громадян, які залишили Україну у зв'язку з бойовими діями (2). Розподіл задокументованих кейсів по регіонах був наступним (див. таблицю 1):

Таблиця 1

Регіон	Кількість
Київ та Київська область	15
Херсон та область	9
Львів та область	7
Донецька область	6
Житомир та область	4
Запоріжжя	4
Дніпро	2
Миколаїв та область	2
Одеса	2
Харків	2
Кропивницький і Кіровоградська область	2
Вінниця	1
Луцьк	1
Ужгород	1
Івано-Франківська область	1
Рівне	1

¹ У цьому розділі кількість задокументованих порушень прав ЛГБТК може перевищувати кількість кейсів, тому що у деяких випадках було порушено більш ніж одну сферу прав.

Суми	1
Чернігівська область	1
За кордоном (Польща, Угорщина)	2
Загалом	64

Зокрема, було задокументовано 9 випадків порушення прав людини за ознаками СОГІ з боку російських загарбників на тимчасово окупованих територіях (Донецька та Херсонська області), більшість із яких можна охарактеризувати як воєнні злочини.

Кейс 2180

У квітні двоє чоловіків 48 і 17 років були разом з іншими торговцями (близько 50 осіб) захоплені російськими вояками на оптовому овочевому ринку в селі Великі Копані (Херсонська область). Протягом кількох днів їх тримали у господарчій будівлі поблизу міста Олешки. Всі затримані постійно піддавалися знущанням і тортурам, а цих двох чоловіків російські окупанти погрожували ще й зґвалтувати через їхній надто охайний вигляд, що, на думку окупантів, свідчило про їхню гомосексуальну орієнтацію.

Кейс 2205

У березні на фільтраційному блокпості окупантів поблизу Маріуполя було затримано 31-річного чоловіка, який намагався залишити зруйноване місто. При догляді особистих речей, окупанти виявили в його телефоні інформацію, яка свідчила про його гомосексуальність. Через це його на місяць було відправлено до сумнозвісної колонії в Оленівці Донецької області нібито за тероризм. Адміністрацією колонії було розголошено про його гомосексуальність всім двомстам ув'язненим, які знаходилися з ним в одному бараці, через що він щодня піддавався багаторазовому сексуальному насиллю.

Під час воєнного стану було також відзначено зростання проявів гомофобії та трансфобії з боку представників українських силових структур:

- поліція – 16 випадків;
- Збройні сили – 8;
- Територіальна оборона – 6.

Кейс 2206

Наприкінці липня на столичному Гідропарку службовці Територіальної оборони зупинили чоловіка та знайшли в його телефоні інтимну інформацію, що свідчила про його гомосексуальну орієнтацію. Після цього жертва була піддана гомофобним образам, вимаганню грошей та погрозам переслати цю інформацію за всіма адресами, що були знайдені в його телефоні.

Коли наступного дня постраждалий прийшов до Дніпровського відділу столичної поліції, то піддався там насмішкам з боку поліцейських, які примусили його не подавати письмову заяву та сказати на камеру, що він не має претензій.

Кейс 2184

Трансгендерна дівчина, яка служить медициною в одному з фронтових підрозділів ЗСУ, у травні піддалася сексуальному насильству з боку товариша по службі. Вона відмовилася від подання скарги через скору загибель насильника на фронті.

Дії на ґрунті нетерпимості до ЛГБТК

Як і в попередні роки, найбільша кількість випадків (60) стосується дій на ґрунті гомофобії та трансфобії. 37 з них можна охарактеризувати як злочини ненависті, 23 – як інциденти ненависті, 1 – прояви мови ворожнечі. У цих випадках були відзначені такі види порушень (див. таблицю 2):

Таблиця 2

Види порушень	Кількість
образи, погрози, приниження людської гідності	50
фізичне насильство різних ступенів тяжкості	32
гомофобія / трансфобія в сім'ї	9
розбій, грабїж	8
насильство сексуального характеру	7
напади на ЛГБТК центри / заходи або активістів	5
погрози зброєю чи її застосування	5
умисне знищення або пошкодження майна	5
незаконне збирання та розголошення конфіденційної інформації	4
катування або нелюдське поводження	4
здирство, шантаж	2
погроза вбивством	2
гомофобні написи / заклики	1
викрадення людей	1

Стосунки з правоохоронними органами

Було задокументовано 19 кейсів, які свідчать про факти порушень прав ЛГБТК осіб з боку правоохоронних органів (див. таблицю 3):

Таблиця 3

Порушені права (якими діями)	Кількість
рівність і недискримінація (упереджене ставлення у зв'язку з сексуальною орієнтацією або гендерною ідентичністю)	16

свобода та особиста недоторканність (порушення процесуальних норм, перевищення влади та службових повноважень, образи, приниження людської гідності, погрози)	9
ефективні засоби правового захисту (неналежне виконання функцій по захисту прав, відмова у захисті прав)	8
повага до приватного життя (втручання в особисте життя, незаконне збирання та розголошення конфіденційної інформації)	6
свобода від тортур та нелюдського поводження (катування або нелюдське поводження)	3

У **сферах зайнятості та освіти** було зафіксовано по 1 випадку дискримінації за ознаками СОГІ – доведення до звільнення за власним бажанням та булінг з боку сокурсників.

У **сфері надання товарів і послуг** було задокументовано 5 випадків порушень прав ЛГБТК.

Один випадок містив ознаки злочину ненависті (фізичне насильство, образи, приниження людської гідності, погрози, умисне знищення або пошкодження майна).

31.08.2022